

УДК 378.4:33:159.9

[https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28\(73\).08](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.28(73).08)

КОГНІТИВНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Руслан Кулаков

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри вікової та педагогічної психології

Рівненський державний гуманітарний університет

33000, Україна, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12

kulakov_rs@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0003-0033-8784>

Антон Вашенюк

аспірант кафедри вікової та педагогічної психології

Рівненський державний гуманітарний університет

33000, Україна, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12

antonvasenuk@gmail.com, <http://orcid.org/0009-0008-8617-3688>

Анотація

Статтю присвячено дослідженню педагогічних підходів до розвитку когнітивних і мотиваційних чинників обдарованості студентів економічних спеціальностей у контексті трансформації сучасної системи вищої освіти. Підкреслено, що ефективне формування обдарованості неможливе без створення освітнього середовища, яке забезпечує не лише засвоєння професійних знань, а й розвиток внутрішньої мотивації, саморефлексії та здатності до самонавчання. Визначено, що педагогічний вплив має реалізовуватися через інтеграцію когнітивних і мотиваційних компонентів освітнього процесу, спрямованих на формування активної позиції студента. Окреслено основні етапи педагогічної роботи з розвитку мотиваційних чинників: формування первинного стимулу, активізація пошукової діяльності, усвідомлення індивідуальних освітніх цілей, закріплення позитивної установки на професійне самовдосконалення. Акцентовано увагу на важливості застосування інтерактивних форм навчання, які сприяють розвитку аналітичного, критичного, креативного мислення, формуванню комунікативних і дослідницьких навичок. Описано концептуальні положення моделі інтелектуального збагачення, що передбачає індивідуалізацію освітніх завдань, автономію студента у виборі методів пізнання та створення атмосфери підтримки, довіри й інтелектуальної ініціативи. Обдарованість визначено як інтегральну властивість, що поєднує когнітивні та мотиваційні складові, взаємодія яких забезпечує професійну успішність майбутнього фахівця. Зроблено висновок, що завдання педагога полягає у створенні розвивального освітнього простору, де когнітивний розвиток і мотиваційне зростання студентів взаємно підсилюють одне одного, формуючи конкурентоспроможного, креативного та соціально відповідального економіста нового покоління. Перспективу подальших досліджень убачено у вивченні взаємозв'язку когнітивних стилів мислення студентів з рівнем прояву їхньої академічної та професійної обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, чинники мотивації, чинники когніції, студенти, економічна освіта.

Вступ

Обдаровані студенти вирізняються високим рівнем інтелектуальних та творчих здібностей, що дає їм змогу досягати значних результатів у навчальній та професійній

діяльності. Проте саме ця категорія молоді потребує особливого педагогічного підходу, адже їхній потенціал не завжди реалізується автоматично. Без цілеспрямованої підтримки та сприятливого освітнього середовища навіть природні задатки можуть залишитися нереалізованими. У цьому контексті важливим завданням є створення умов, які сприятимуть розвитку пізнавального інтересу, креативності та внутрішньої мотивації до навчання; використання педагогічних стратегій, спрямованих на поєднання інтелектуального навантаження з формуванням внутрішньої мотивації; виконання педагогом ролі організатора освітнього простору, у якому когнітивний розвиток і мотиваційне зростання студентів взаємно підсилюють одне одного.

Викладачам закладів вищої освіти варто приділяти особливу увагу обдарованим студентам, у тому числі економічних спеціальностей, оскільки саме вони становлять інтелектуальний і професійний резерв суспільства. Пошук ефективних методів і підходів до розвитку їхніх когнітивних і мотиваційних чинників є ключовим завданням сучасної педагогіки. Від здатності викладача забезпечувати індивідуалізацію навчального процесу, застосовувати інтерактивні форми та формувати умови для самореалізації залежить те, наскільки повноцінно розкриється обдарованість студентів і наскільки ефективно вони інтегрують набуті знання та навички у майбутню професійну діяльність.

Питання когнітивних та мотиваційних чинників розвитку обдарованості у студентів економічних спеціальностей широко висвітлене як у вітчизняній, так і в закордонній науковій літературі, що дозволяє розглядати його у широкому міждисциплінарному контексті. Значний внесок у розкриття цієї проблематики зробили українські дослідники. О.Є. Антонова (2019) акцентує увагу на педагогічних технологіях розвитку обдарованості, пропонуючи системний підхід до формування творчого потенціалу особистості. І.В. Гайворонська & Є.О. Сергєєва (2025) досліджують формування внутрішньої мотивації студентів економічних спеціальностей, що є одним із ключових чинників ефективного навчання та професійної самореалізації. О.О. Зеліковська (2012) розглядає мотивацію у контексті міжкультурної компетентності, що набуває особливого значення в умовах глобалізації. О. Касіянець (2015) аналізує шляхи стимулювання майбутніх економістів до самоосвітньої діяльності, підкреслюючи важливість формування автономної навчальної мотивації. У практичному аспекті питання оцінювання рівня обдарованості розробляють М.Ю. Мельник & Н.А. Бельська (2023), які пропонують рейтингові шкали як інструмент виявлення проявів таланту. О.О. Романова & О.В. Мудрик (2018) розглядають інтерактивні методи навчання як спосіб підтримки й розвитку обдарованих студентів, підкреслюючи їхню ефективність у формуванні когнітивної активності.

Закордонні автори пропонують цінні концептуальні узагальнення. D. Asensio, A. Fernández-Mera & J.A. Duñabeitia (2023) досліджують когнітивний профіль обдарованості, виявляючи особливості інтелектуальної структури таких студентів. K. Berková, J. Borůvková & L. Lízalová (2019) аналізують мотиваційні аспекти студентів економічних і технічних спеціальностей як інструмент підвищення конкурентоспроможності університетів. M.-C. McClain & S.I. Pfeiffer (2012) акцентують увагу на політиках та практиках ідентифікації обдарованих студентів у США. L. Pezzuti, M. Farese, J. Dawe & M. Lauriola (2022) вивчають когнітивні профілі обдарованих дітей порівняно з їхніми батьками, що поглиблює розуміння спадкових і соціальних чинників. J.S. Renzulli & S.M. Reis (2014) пропонують модель шкільного збагачення, яка стала одним із провідних підходів до розвитку талантів у світовій освітній практиці. L. Vaivre-Douret (2011) акцентує увагу на розвитку когнітивних

характеристик дітей із високим рівнем потенційних здібностей, що допомагає краще зрозуміти передумови формування обдарованості. Водночас попри значну кількість публікацій, недостатньо систематизованого матеріалу з даної проблематики, що ускладнює цілісне розуміння її когнітивних і мотиваційних аспектів.

Метою дослідження є обґрунтування когнітивних і мотиваційних чинників розвитку обдарованості студентів економічних спеціальностей та визначення педагогічних підходів до їх формування. Мета дослідження передбачає наступні **завдання**: з'ясування сутності обдарованості як інтегральної характеристики особистості; окреслення мотиваційних та когнітивних чинників, що зумовлюють її розвиток; визначення педагогічних стратегій, спрямованих на поєднання інтелектуального навантаження з формуванням внутрішньої мотивації; узагальнення ролі педагога як організатора освітнього простору, у якому когнітивний розвиток і мотиваційне зростання студентів взаємно підсилюють одне одного.

Методи дослідження

Методологічною основою дослідження є системний і компетентнісний підходи, що дають змогу розглядати обдарованість як багатовимірний феномен, у структурі якого поєднуються когнітивні, мотиваційні та соціокультурні чинники. Для досягнення мети використано теоретичні методи – аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукових джерел вітчизняних і закордонних авторів, порівняльний аналіз різних підходів до визначення обдарованості, інтерпретація результатів психолого-педагогічних досліджень; емпіричну основу становить узагальнення педагогічного досвіду роботи з обдарованими студентами у закладах вищої освіти економічного профілю.

Результати та дискусії

Обдарованість у сучасній науковій літературі визначається як інтегральна властивість особистості, що виявляється у високому рівні розвитку інтелектуальних, творчих та соціальних здібностей, які забезпечують досягнення значних результатів у певних видах діяльності. Це не є статичною рисою, а радше потенціалом, який може реалізуватися залежно від освітнього середовища, соціокультурних умов та особистісної мотивації (Антонова, 2019).

Дослідники наголошують на багатокомпонентності феномену обдарованості. Зокрема, J. Renzulli & S.M. Reis (2014). підкреслюють роль поєднання трьох ключових факторів (рис.1).

Примітка: складено автором на основі (Мельник & Бельська, 2023).

Рис. 1. Модель трьох кілець J. Renzulli феномену обдарованості

Г. Айзенк та його послідовники пов'язують обдарованість із біогенетичними й психофізіологічними чинниками, вказуючи на вплив спадковості й нейропсихологічних особливостей (цит. за Антонова, 2019). Інший підхід, запропонований вітчизняними педагогами й психологами, акцентується на ролі освітнього середовища у стимулюванні проявів обдарованості, зокрема в університетському навчанні (McClain & Pfeiffer, 2012).

Узагальнені підходи до визначення обдарованості відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення обдарованості

Підхід	Опис
Біогенетичний	Обдарованість зумовлена спадковістю, морфофункціональними особливостями мозку, біохімічними чинниками; ключові критерії – високий рівень інтелекту (IQ), швидкість мислення, сенсорна чутливість; представники – Г. Айзенк, В. Ефроїмсон (Антонова, 2019).
Поведінково-психологічний	Обдарованість виявляється у характерних моделях поведінки, креативності та мотивації; критерії – аналітичне мислення, оригінальність ідей, наполегливість, лідерство; представник – J. Renzulli (шкала SRBCSS-R) (Мельник & Бельська, 2023).
Соціокультурний / педагогічний	Обдарованість формується і реалізується у взаємодії з освітнім середовищем та соціумом; критерії – академічна успішність, адаптивність, участь у проєктах, комунікативні здібності; представники – українські науковці в галузі педагогіки й психології (McClain & Pfeiffer, 2012).

У контексті вищої освіти, зокрема економічного профілю, **обдаровані студенти-економісти** демонструють високу інтелектуальну активність, здатність до аналітичного мислення, схильність до моделювання економічних процесів та прогнозування, креативність у пошуку рішень і стратегічне бачення розвитку бізнес-середовища. Вони характеризуються розвиненими організаторськими та комунікативними навичками, що забезпечують ефективну групову взаємодію; здатністю до інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду; інтересом до інноваційних підходів в економічних дослідженнях та підприємстві.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що мотивація студентів економічних спеціальностей формується під впливом комплексу психологічних, педагогічних та соціальних чинників. Сучасні дослідники наголошують на поєднанні внутрішніх і зовнішніх стимулів, які визначають не лише успішність навчання, а й рівень професійного саморозвитку.

Згідно з І. В. Гайворонською та Є. О. Сергєєвою, розвиток **внутрішньої мотивації** у здобувачів економіко-управлінських спеціальностей зумовлений поєднанням когнітивних, поведінкових і гуманістичних теорій мотивації. Важливими чинниками мотивації є: очікування успіху (теорія очікування-цінності), формування самоефективності (А. Bandura), розвиток стійкого інтересу до навчання (теорія інтересу), орієнтація на досягнення компетентності (теорія цілей), оптимістичні атрибуції успіху (В. Weiner), а також задоволення базових потреб автономії, компетентності та соціальної включеності (Е. Deci, Р. Ryan). Усі ці чинники створюють підґрунтя для розвитку стійкої та продуктивної внутрішньої мотивації (Гайворонська & Сергєєва, 2025).

У роботах О. О. Зеліковської наголошується на значенні внутрішніх і зовнішніх мотивів формування міжкультурної компетентності студентів. Внутрішня мотивація базується на пізнавальній потребі і забезпечує стійке прагнення до знань. Зовнішня мотивація пов'язана з соціальними очікуваннями та стратегічними завданнями професійної діяльності. Авторка зазначає, що в умовах економічної освіти велике значення має «мотивація успіху», оскільки вона безпосередньо впливає на ефективність навчання, хоча не менш важливим чинником залишається мотивація пізнання, яка стимулює глибоку інтелектуальну активність (Зеліковська, 2012).

У зарубіжних дослідженнях також підкреслюється важлива роль педагогічного середовища як детермінанти навчальної мотивації. К. Berková, J. Borůvková & L. Lízalová, базуючись на емпіричному аналізі, зазначають, що найбільш впливовими чинниками для студентів економічних спеціальностей є методи викладання: дискусії на заняттях, приклади з практики, аналіз помилок, критичні роздуми та вміння педагога виходити за межі простого викладання фактів. У студентів економічного й управлінського профілю саме ці чинники сприяють формуванню внутрішнього інтересу до навчання й підвищують готовність до самостійної роботи. Дослідники також відзначають, що у контексті підвищення конкурентоспроможності здобувачів найефективнішим є якісне поєднання теоретичних знань із практичними кейсами (Berková, Borůvková & Lízalová, 2019). У таблиці 2 наведено ключові мотиваційні чинники розвитку обдарованості у студентів економічних спеціальностей.

Таблиця 2

Мотиваційні чинники розвитку обдарованості у студентів економічних спеціальностей

Чинник	Опис
Самоефективність (А. Bandura)	Впевненість студента у власних можливостях досягти успіху підвищує наполегливість, сприяє подоланню труднощів і підтримує довготривалий розвиток (Гайворонська & Сергєєва, 2025).
Пізнавальний інтерес	Стійке зацікавлення предметом або професійною сферою забезпечує глибоке занурення в навчальну діяльність та сприяє формуванню обдарованості (Гайворонська & Сергєєва, 2025; Зеліковська, 2012).
Мотивація досягнення успіху	Орієнтація на високі результати, прагнення перевершити себе чи інших є джерелом наполегливості та підвищеної активності у навчанні (Зеліковська, 2012).
Інтеграційна мотивація	Прагнення до міжкультурної комунікації, інтеграції у професійне середовище забезпечує довготривалий інтерес і розвиток міжкультурної компетентності (Зеліковська, 2012).
Освітнє середовище та педагогічна взаємодія	Методи викладання (дискусії, практичні кейси, аналіз помилок, критичне мислення) формують стійкий інтерес до навчання та посилюють внутрішню мотивацію (Berková, Borůvková & Lízalová, 2019).

Примітка: систематизовано авторами.

Таким чином, можна узагальнити мотиваційні чинники розвитку студентів економічних спеціальностей у кількох ключових положеннях. По-перше, внутрішня

мотивація, що базується на пізнавальній потребі, інтересі та прагненні до самореалізації є визначальною для формування стійкої професійної спрямованості. По-друге, зовнішня мотивація – соціальні очікування, престиж професії, майбутня кар'єра, освітнє середовище – виконує стратегічну роль, задаючи довготривалі орієнтири розвитку. При цьому освітнє середовище та стиль педагогічної взаємодії є системоутворюючими чинниками, які можуть або підтримати внутрішній інтерес, або нівелювати його. Як наслідок, саме інтеграція внутрішніх і зовнішніх мотивів у навчально-професійну діяльність забезпечує ефективний розвиток студентів економічних спеціальностей та їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Вивчення когнітивних чинників обдарованості спирається на історичний розвиток концепції інтелекту та сучасні психометричні дослідження. Класичні підходи почали формуватися у роботах А. Біне та Т. Сімона, які у 1905 р. створили першу «метричну шкалу» для вимірювання інтелекту. Подальший розвиток отримала ідея інтелектуального коефіцієнта (IQ), уведена В. Штерном у 1911 р. і вдосконалена Д. Векслером у 1930-х роках через статистичну стандартизацію результатів. IQ-тести (WPPSI, WISC, WAIS) стали базовим інструментом діагностики, хоча донині дискутується питання про їх порогові значення для визначення «обдарованості» (від 120 до 140 і більше балів залежно від шкали та контексту) (Vaivre-Douret, 2011).

Водночас дослідники наголошують, що для всебічного розуміння когнітивного профілю обдарованої особистості недостатнім є вимірювання інтелекту через IQ-тести. L. Vaivre-Douret підкреслює, що соціальні успіхи та креативність не завжди прямо корелюють з високим IQ, адже вирішальне значення має взаємодія між інтелектуальними здібностями, наполегливістю та творчим потенціалом (Vaivre-Douret, 2011).

Сучасні когнітивні підходи розширюють уявлення про обдарованість. R. Sternberg запропонував триархічну модель інтелекту, що поєднує аналітичну, практичну та креативну складові, які разом формують цілісне бачення інтелектуальної діяльності. Г. Гарднер у теорії множинних інтелектів виокремив сім типів інтелектуальних здібностей (лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, музичний, кінестетичний, міжособистісний та інтроспективний), що демонструє багатовимірність когнітивного розвитку (Vaivre-Douret, 2011). Подібні підходи дозволяють вийти за межі традиційних IQ-оцінювань і при проведенні аналізу використовувати емоційний інтелект та креативність як важливі когнітивні характеристики.

Сучасні дослідження підтверджують тісний зв'язок когнітивних функцій та інтелекту. D. Asensio та співавтори зазначають, що доменно-загальні когнітивні здібності (увага, пам'ять, виконавчі функції) є підґрунтям для інтелектуальної діяльності. В обдарованих студентів ці функції проявляються на вищому рівні порівняно з нормотиповою групою, зокрема в робочій пам'яті та здатності до складних виконавчих дій. Це підтверджується нейропсихологічними даними, згідно з якими як інтелект, так і виконавчі функції регулюються префронтальною корою головного мозку (Asensio, Fernández-Mera & Duñabeitia, 2023).

У дослідженнях L. Pezzuti та співавторів підкреслюється, що когнітивний профіль обдарованих осіб частково зумовлений спадковістю: близько половини варіації інтелекту пояснюється генетичними чинниками. Водночас не можна ігнорувати й вплив середовища. Соціально-економічні умови, якість освітнього середовища та культурний контекст значною мірою формують когнітивні відмінності (Pezzuti, Farese, Dawe & Lauriola, 2022). У цьому

контексті важливо враховувати не лише природу, але й динамічні взаємодії між генетикою та середовищем, що створюють умови для реалізації інтелектуального потенціалу.

У таблиці 3 систематизовано когнітивні чинники обдарованості економістів.

Таблиця 3

Когнітивні чинники, що визначають обдарованість студентів економічних спеціальностей

Чинник	Опис
Інтелектуальний коефіцієнт (IQ)	Базовий критерій обдарованості, високі результати за шкалами Векслера (WPPSI, WISC, WAIS) свідчать про значний інтелектуальний потенціал, хоча сам по собі IQ не гарантує соціального чи творчого успіху (Vaivre-Douret, 2011).
Аналітичний, практичний і креативний інтелект (R. Sternberg)	Трикомпонентна модель інтелекту: аналітичний (логіко-математичний аналіз), практичний (адаптація та застосування знань), креативний (генерація оригінальних ідей) (Vaivre-Douret, 2011).
Множинні інтелекти (H. Gardner)	Лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, музичний, кінестетичний, міжособистісний та інтроспективний інтелект розкривають багатовимірність когнітивного розвитку (Vaivre-Douret, 2011).
Виконавчі функції (EFs)	Когнітивні процеси, що регулюють цілеспрямовану діяльність (планування, контроль, гнучкість мислення) тісно пов'язані з рівнем інтелекту та префронтальною активністю мозку (Asensio, Fernández-Mera & Duñabeitia, 2023).
Пам'ять і увага	Підвищені можливості робочої пам'яті та концентрації забезпечують ефективне опрацювання складної інформації та виконання багатоетапних завдань (Asensio, Fernández-Mera & Duñabeitia, 2023).
Креативність	Здатність продукувати оригінальні, адекватні ситуації, рішення та продукти є важливою складовою інтелектуальної обдарованості (Vaivre-Douret, 2011).
Емоційний інтелект (EQ)	Інтегрує афективний досвід та емоційну регуляцію, забезпечує здатність ефективно взаємодіяти в соціальному та професійному середовищі (Vaivre-Douret, 2011).
Генетичні чинники	Приблизно 50% варіації інтелекту пояснюється спадковістю; важливу роль відіграє явище асортативного добору (подібність когнітивних здібностей батьків) (Pezzuti, Farese, Dawe & Lauriola, 2022).
Соціально-культурне середовище	Умови навчання, родинні та соціально-економічні фактори суттєво впливають на реалізацію інтелектуального потенціалу, доповнюючи генетичні передумови (Pezzuti, Farese, Dawe & Lauriola, 2022).

Примітка: систематизовано авторами.

Таким чином, когнітивні чинники обдарованості студентів економічних спеціальностей включають не лише високий рівень інтелекту (IQ), але й комплексну систему доменно-загальних здібностей (увага, пам'ять, виконавчі функції), креативність, емоційний інтелект, а також соціокультурні впливи, що створюють умови для розвитку їхнього потенціалу.

Завдання педагога у процесі підготовки студентів економічних спеціальностей полягає у визначенні шляхів розвитку їхніх когнітивних та мотиваційних чинників. Для цього необхідно створювати педагогічні умови, які не лише сприяють засвоєнню знань, а й формують внутрішню готовність студентів до саморозвитку, професійної самореалізації та креативного мислення.

Дослідження О. Касіянець (2015) підтверджують, що розвиток мотиваційних чинників у студентів може формуватися в декілька етапів (таблиця 4).

Таблиця 4

**Етапи педагогічної роботи з розвитку мотиваційних чинників
(за О. Касіянець)**

Етап	Дії педагога
Формування первинного стимулу	Використання аналогій, створення ситуацій новизни, застосування ігор, організація студентських конференцій, міні-тестів, конкурсів.
Розвиток пошукової активності	Організація кейс-стаді, рольових ігор, дебатів, міні-тренінгів із професійних умінь, модерація дискусій.
Вибір мети і формування намірів	Проведення адаптаційних тренінгів, завдання «Я-студент» та «Я-професіонал», складання індивідуальних освітніх планів.
Актуалізація і закріплення установки	Залучення до наукових гуртків, практик, дослідницьких проєктів, конкурсів і конференцій.

Примітка: систематизовано авторами на основі (Касіянець, 2015).

О. Романова та О. Мудрик акцентують на інтерактивних підходах, які передбачають організацію навчання у формі активної взаємодії викладача та студента. Використання кейсів, ділових ігор, тренінгів, дискусій не лише підвищує когнітивну активність студентів, але й створює ситуації проблемності, що стимулюють внутрішню мотивацію. Таким чином, педагогічне завдання полягає у включенні студента в процес, де знання стають засобом розв'язання реальних економічних завдань (Романова & Мудрик, 2018).

Дж. Рензулі та С. Рейс у моделі інтелектуального збагачення наголошують на необхідності системної організації освітнього середовища. Педагог має забезпечити студентів індивідуалізованими завданнями, доступом до дослідницьких і творчих проєктів. Важливими кроками є залучення студентів до науково-дослідної роботи, надання автономії у виборі тем і методів навчання, формування культури довіри. Саме ці умови дозволяють поєднувати когнітивний розвиток із мотиваційним, стимулюючи обдарованих студентів до сталого професійного зростання (Renzulli & Reis, 2014).

Узагальнюючи наведені підходи, можна дійти висновку, що педагог у процесі роботи з обдарованими студентами економічних спеціальностей має діяти як організатор освітнього середовища, яке поєднує когнітивний розвиток із формуванням стійкої внутрішньої мотивації. Його завдання полягає у створенні умов, коли навчальний матеріал є не лише об'єктом

засвоєння, але й інструментом розв'язання реальних економічних проблем і засобом самореалізації.

Висновки

Сучасною наукою обдарованість розглядається як інтегральна властивість особистості, що поєднує високий рівень інтелектуальних, творчих і соціальних здібностей, завдяки яким індивід досягає значних результатів у навчальній чи професійній діяльності. Її не можна тлумачити як сталу характеристику. Радше це потенціал, реалізація якого залежить від поєднання спадкових передумов, психофізіологічних особливостей, соціокультурного середовища та якості освітнього впливу. У сучасних дослідженнях обдарованість визнається багатокомпонентним феноменом, що включає як природні здібності, так і їхню активізацію в умовах цілеспрямованого розвитку.

Мотиваційні та когнітивні чинники становлять взаємодоповнюючу основу розвитку обдарованості студентів економічних спеціальностей. До мотиваційних належать чинники, які забезпечують внутрішній стимул до саморозвитку та професійної самореалізації, зокрема самоефективність, орієнтація на успіх, пізнавальний інтерес і освітнє середовище. Когнітивні чинники охоплюють не лише високий рівень інтелекту (IQ), але й виконавчі функції, робочу пам'ять, увагу, креативність та емоційний інтелект, які визначають багатовимірність інтелектуального потенціалу. Їхнє поєднання формує індивідуальний профіль обдарованого студента-економіста, здатного до прогнозування, аналітики й творчого пошуку.

Педагогічні підходи до розвитку когнітивних і мотиваційних чинників обдарованості студентів передбачають створення умов, за яких навчальний процес поєднує інтелектуальне навантаження із внутрішньою мотивацією. У наукових працях виокремлюються різні стратегії: поетапне формування мотиваційної складової, застосування інтерактивних методів і проблемних завдань, а також побудова освітнього середовища на засадах індивідуалізації й довіри. Отже, педагог є не просто носієм знань, а організатором освітнього середовища, у якому когнітивний розвиток і мотиваційне зростання студентів взаємодіють і підсилюють одне одного, сприяючи формуванню конкурентоспроможного та творчо спрямованого майбутнього фахівця.

У межах подальших досліджень планується вивчити взаємозв'язок між когнітивними стилями мислення студентів економічних спеціальностей та рівнем прояву академічної чи професійної обдарованості.

Література

1. Антонова, О.Є. (2019). *Технології розвитку обдарованості особистості*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
2. Гайворонська, І.В., & Сергєєва Є.О. (2025). Формування внутрішньої мотивації здобувачів економіко-управлінських спеціальностей. *Сталий розвиток економіки*, 3(54), 374-380. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-57>
3. Зеліковська, О.О. (2012). Мотивація студентів економічних спеціальностей до формування міжкультурної компетенції. *Педагогічний дискурс*, 11, 98-101. Режим доступу: https://www.academia.edu/129383773/Мотивація_студентів_економічних_спеціальностей_до_формування_міжкультурної_компетенції

4. Касіянець, С. (2015). Шляхи мотивації майбутніх економістів до організації самоосвітньої діяльності. *Молодий вчений*, 2(17), 147-150. Режим доступу: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/12_2015/40.pdf
5. Мельник, М.Ю., & Бельська, Н.А. (2023). *Рейтингові шкали оцінки проявів обдарованості*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України. Режим доступу: <https://iod.gov.ua/content/docs/documentspdf/199/rei-tingovi-shkali-ocinki-proyaviv-obdaranosti-metodichni-rekomendacii-.pdf>
6. Романова, О.О., & Мудрик, О.В. (2018). Технологія роботи з обдарованими студентами шляхом використання інтерактивних методів навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 61(2), 172-175. Режим доступу: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2018/61/part_2/35.pdf
7. Asensio, D., Fernández-Mera A., & Duñabeitia J.A. (2023). The cognitive profile of intellectual giftedness. *International Journal of Educational Psychology*, 12(1), 1-21. <http://dx.doi.org/10.17583/ijep.11828>
8. Berková, K., Borůvková, J., & Lízalová L. (2019). Motivation of students of economic and technical fields as a tool of competitiveness of universities and colleges: empirical study. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 11(4), 72-77. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2018.110401>
9. McClain, M.-C., & Pfeiffer, S.I. (2012). Identification of gifted students in the United States today: a look at state definitions, policies, and practices. *Journal of Applied School Psychology*, 28(1), 59-88. <https://doi.org/10.1080/15377903.2012.643757>
10. Pezzuti, L., Farese, M., Dawe, J., & Lauriola, M. (2022). The cognitive profile of gifted children compared to those of their parents: a descriptive study using the Wechsler scales. *Journal of Intelligence*, 10(4), 91. Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9680488/>
11. Renzulli, J.S., & Reis, S.M. (2014). *The schoolwide enrichment model: a how-to guide for talent development*. (4th ed). New York : Prufrock Press/Routledge.
12. Vaivre-Douret, L. (2011). Developmental and cognitive characteristics of “high-level potentialities” (highly gifted) children. *International Journal of Pediatrics*, Article 420297. <https://doi.org/10.1155/2011/420297>

References

1. Antonova, O.Ye. (2020). *Tekhnologii rozvytku obdaranosti osobystosti [Technologies of personality giftedness development]*. Zhytomyr : Publishing House of I. Franko Zhytomyr State University [in Ukrainian].
2. Haivoronska, I.V., & Serhieieva, Ye.O. (2025). Formuvannia vnutrishnoi motyvatsii здобувачів економіко-управлінських спеціальностей [Formation of intrinsic motivation of students of economic-management specialties]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Development of Economy*, 3(54), 374-380. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-57> [in Ukrainian].
3. Zelikovska, O.O. (2012). Motyvatsiia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei do formuvannia mizhkulturnoi kompetentsii [Motivation of students of economic specialties for the formation of intercultural competence]. *Pedahohichniy dyskurs – Pedagogical Discourse*, 11, 98–101. Retrieved from https://www.academia.edu/129383773/Мотивація_студентів_економічних_спеціальностей_до_формування_міжкультурної_компетенції [in Ukrainian].
4. Kasiianets, O. (2015). Shliakhy motyvatsii maibutnikh ekonomistiv do orhanizatsii samoosvitnoi diialnosti [Ways to motivate future economists for organizing self-educational activity]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 2(17), 147-150. Retrieved from https://www.aphn-journal.in.ua/archive/12_2015/40.pdf [in Ukrainian].

5. Melnyk, M.Yu., & Bielska, N.A. (2023). *Reitynhovi shkaly otsinky proiaviv obdarovanosti* [Rating scales for assessing manifestations of giftedness]. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://iod.gov.ua/content/docs/documentpdf/199/rei-tingovi-shkali-ocinki-proyaviv-obdarovanosti-metodichni-rekomendacii-.pdf> [in Ukrainian].
6. Romanova, O.O., & Mudryk, O.V. (2018). Tekhnolohiia roboty z obdarovanymy studentamy shliakhom vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia [Technology of working with gifted students through the use of interactive teaching methods]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the Formation of a Creative Personality in Higher and General Education Schools*, 61(2), 172-175. Retrieved from http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2018/61/part_2/35.pdf [in Ukrainian].
7. Asensio, D., Fernández-Mera, A., & Duñabeitia, J.A. (2023). The cognitive profile of intellectual giftedness. *International Journal of Educational Psychology*, 12(1), 1-21. <http://dx.doi.org/10.17583/ijep.11828>.
8. Berková, K., Borůvková, J., & Lízalová, L. (2019). Motivation of students of economic and technical fields as a tool of competitiveness of universities and colleges: Empirical study. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 11(4), 72-77. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2018.110401>.
9. McClain, M.-C., & Pfeiffer, S.I. (2012). Identification of gifted students in the United States today: A look at state definitions, policies, and practices. *Journal of Applied School Psychology*, 28(1), 59-88. <https://doi.org/10.1080/15377903.2012.643757>.
10. Pezzuti, L., Farese, M., Dawe, J., & Lauriola, M. (2022). The cognitive profile of gifted children compared to those of their parents: A descriptive study using the Wechsler scales. *Journal of Intelligence*, 10(4), 91. Retrieved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9680488/>.
11. Renzulli, J.S., & Reis, S.M. (2014). *The schoolwide enrichment model: A how-to guide for talent development* (4th ed.). New York : Prufrock Press/Routledge.
12. Vaivre-Douret, L. (2011). Developmental and cognitive characteristics of «high-level potentialities» (highly gifted) children. *International Journal of Pediatrics*, 420297. <https://doi.org/10.1155/2011/420297>.

COGNITIVE AND MOTIVATIONAL FACTORS OF GIFTEDNESS DEVELOPMENT IN STUDENTS OF ECONOMICS

Ruslan Kulakov

**Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the
Department of Developmental and Educational Psychology**

Rivne State University of Humanities

12, Stepan Bandera Street, Rivne, Ukraine, 33000

kulakov_rs@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0003-0033-8784>

Anton Vasheniuk

Postgraduate Student of the Department of Developmental and Educational Psychology

Rivne State University of Humanities

12, Stepan Bandera Street, Rivne, Ukraine, 33000

antonvasenuk@gmail.com, <http://orcid.org/0009-0008-8617-3688>

Abstract

The article highlights the study of pedagogical approaches to the development of cognitive and motivational factors of giftedness in students of economic specialties in the context of the transformation of the current system of higher education. It is emphasized that the effective formation of giftedness is impossible without the creation of an educational environment that ensures not only the mastering of professional knowledge, but also the development of internal motivation, self-reflection and the ability to self-study. It is determined that pedagogical influence should be implemented through the integration of cognitive and motivational components of the educational process aimed at forming an active position of the student. The main stages of pedagogical work on the development of motivational factors are outlined: the formation of the primary stimulus, activation of search activity, awareness of individual educational goals, consolidation of a positive attitude towards professional self-improvement. Emphasis is placed on the importance of using interactive forms of learning that contribute to the development of analytical, critical, creative thinking, as well as the formation of communication and research skills. The conceptual provisions of the model of intellectual enrichment are described, which involves the individualization of educational tasks, the autonomy of the student in the choice of learning methods, and the creation of an atmosphere of support, trust, and intellectual initiative. Giftedness is defined as an integral property that combines cognitive and motivational components, the interaction of which ensures the professional success of the future specialist. It was concluded that the teacher's task is to create a developmental educational space where cognitive development and motivational growth of students mutually reinforce each other, forming a competitive, creative and socially responsible economist of the new generation. The prospect of further research is seen in the study of the relationship between the cognitive thinking styles of students and the level of manifestation of their academic and professional giftedness.

Keywords: giftedness, motivational factors, cognitive factors, students, economic education.

Подано 19.09.2025

Рекомендовано до друку 30.09.2025